

Skogsbröder 1940–41, 1944–55

Motståndsmän i Estlands skogar

av Henn Avasalu

Résumé

October, 31:st, last year, The New York Times published an article focusing on the current situation in Estonia, mainly regarding the nation's hopes –and fears in the future.¹ The article opined that while Mr. Putin could be dealt with, his eventual successor poses a greater concern. Memories of bygone days resisting occupation has led to the current practice that many thousands now undergo instruction on guerrilla warfare, handling a variety of automatic weapons, explosives and such--all on voluntarily basis, on the weekends. From 1944 up to the fifties Estonian forests hid several thousand young men, battle-seasoned from the eastern front and from the closing battles in Finland. These men, called "Forest brothers" were a thorn in the side and harassed the occupants whenever the situation demanded, fighting against monumental odds. This era is in detail described by Mart Laar, historian and former Prime Minister in his book *War in the woods*.² The following article is based upon this book, chiefly to memorize these men's efforts –still an inspiration to and in the memory of the nation.

I NEW YORK TIMES utgåva den 31 oktober fanns en tämligen stor artikel om försvar och försvarsattityder i Estland.³ Detta med tanke på den uppbyggnad som bestått den ryska krigsmakten på senare tid. Man ansåg i landet att man någorlunda visste var man hade Putin, däremot kunde bekymmer förmärkas för vem som skulle efterträda honom. Sin uppbackning hade man i Natomedlemskapet, vartill man för övrigt uppfyllt kravet på att avsätta två procent av BNP till det egna försvaret. Generellt befanns försvarsviljan hög, något som manifesterades i att på helger kunde åtskilliga tusen frivilliga ge sig ut och träna partisanstrid och lära sig allehanda automatvapen, hantering av sprängmedel liksom dold förflyttning i terräng med mera. Utifall att...

Härvidlag har man historiska erfarenheter att falla tillbaka på. Senast från andra världskriget som resulterade i en långvarig

sovjetisk annektering fram t o m 1991. Med tanke på den tid som förflutit kan det vara lämpligt att blicka tillbaka på en tid och en företeelse som är föga kända i Sverige än i dag. Nog fanns det en och annan journalist när det begav sig som visste, men som av olika skäl inte skrev någonting om det.

Historik

Gerilla- eller partisanstrid såsom en form av nationellt motstånd mot främmande aggression har urgamla anor i länder världen över. Gerillastrid innebär kamp med irreguljära styrkor och mot en starkare, reguljär styrka. Inte alla gerillastrid är så framgångsrika som t ex i Afghanistan där sovjetstyrkorna till slut drevs ut. 1958 bröt ryssarna in i Östersjöregionen, med hästburna tatarer. Striderna blev många, och snart var också svenskar och danskar på

plats för att kapa åt sig land. Under ledning av Ivo Schenkenberg, även omnämnd som "Livlands Hannibal" slogs esterna för sina hem och de sina, vilket till slut ledde till ett svenskt maktövertagande 1627. Svensktiden, "Den Goda Tiden" tog sin början.

I Estland har motstånd och gerillakrigsföring vanligen utgått från landets skogar. Estland är till hälften beklätt med skogar, mycket lämpade för dolda förflyttningar och innehållande bra gömställen. Det blev därför naturligt att benämna motståndsmännen mot erövrarna som "Skogsbröder" vilket också kom att bli det vanliga uttrycket i grannländerna Lettland och Litauen.

Varje nation betraktar sina frihetskämpar, män och kvinnor, som hjältar. Även om inte skogsbrödraskapet ledde till några betydande militära avgöranden grundlades däremot stora framsteg under hela ockupationstiden såväl politiskt, men framförallt moraliskt.

Medan partisanmotståndet mot sovjetisk ockupation bildar grund för legender och nationell stolthet visste världen mycket lite om vad som förevarit 1940-41, då Sovjetunionen med våld höll de baltiska länderna införlivade, och 1944-1991 sedan den sovjetiska härsmakten kommit tillbaka. Sin vana trogen hade ryssarna inga som helst planer på att återge de historiska skeendena korrekt. Sålunda existerade inte begreppet "efterkrigstida motståndsrörelse". Det talades bara om "banditer".

Storpolitiskt låg också Baltikum "under radarn" för västmakternas intresse, varför något bistånd eller någon hjälp aldrig kom. Inte i någon form. Kampen från skogsbrödernas sida var alltså totalt sett en kamp mot monumentala odds. Ändå lyckades inte Sovjetmakten få bukt med skogsbröderna. Men i mars 1949 kom ett svårt slag i form av total kollektivisering av jordbruken, vilket ställde till med mycket stora problem med deras anskaffning av livsmedel. Detta hade

varit enkelt tidigare då man vinnlagt sig om de allra bästa kontakter med landsbygdens folk; att aldrig någonsin ta någonting eller annars vålla befolkningen svårigheter.

Attackerna mot ockupationsmakten börjar

Den första större attacken mot sovjetiska säkerhetsstyrkor hade genomförts redan tio dagar efter krigsutbrottet mellan Nazityskland och Sovjetunionen – natten mot den 1 juli 1941 – i Kiviöli, en industristad nära Narva på nordkusten. Man visste att Wehrmacht var på väg norrut, och nu skulle man skapa problem i ockupanternas rygg. Befolkningen vaknade till automateld och explosioner. Syftet med attacken var att slå ut kommunikationer och elförsörjning. Sedan man demolerat post, telegraf och järnvägsstation förstördes el-och teleförbindelserna. Resultatet blev lyckat: Ockupanterna förlorade åtta man, skogsbröderna en.

Söderut mot Lettiska gränsen väntades nu tyskarna. Det var tyskarnas Armégrupp Nord som ryckte snabbt fram i nordostlig riktning. Skogsbröderna gick genast till verket, grep och arresterade framförallt alla kollaboratörer och låste in dem för senare åtgärder. De som medverkat vid genomförda sovjetiska deportationer dömdes till döden, stående invid en stor grop de grävt: varvid exekutionsplutonens chef citerade det gamla ordspråket, "den som gräver en grop åt andra faller ofta själv däri".

Inför det omedelbara tillbakadragandet hade ryssarna planerat att tillämpa "den brända jordens taktik". Det blev nu ingenting av med det. Estniska skaror riggade ett bakhåll för en hel motståndarbataljon (officiellt uppsatt under namn "till folkets skydd"). Ryssarna och medlöparna, som "folkförsvaret" förband mest bestod av, angreps från flera håll med förödande resultat.

Av ett par hundra man undkom sju med livet och kunde återvända till Pärnu, varifrån de kommit.

Skogsbröder, vilka var de?

Vilka var de egentligen, skogsbröderna? Antalsmässigt har de inte kunnat fastställas, när det gäller tiden från 1944 talar man om någonstans mellan 15 000 och kanske 20 000 man. I allmänhet unga män med stridsvana från östfronten där många slagits i tyska förband. Senare kom erfaret folk tillbaka från Finland efter stilleståndet där 1944; ca 2 000 man hade helt enkelt tagit sig över Finska viken för att slåss mot ärkefienden tillsammans med broderfolket. Ett helt frivilligregemente, JR 200, hade uppsatts av den finska armén inför slutstriderna. Tyskarna däremot vägrade att låta ester i Estland bilda egna förband (JR 200:s regementsfana förs varje år i Finska kyrkan på Slottsbacken i Stockholm vid högtidlighållandet av De stupades dag).

Många var utan familjeband och bindningar i övrigt, familjen kunde vara deporterad eller dödad, hemmet plundrat och ödelagt. Nog fanns det ”oplockade gäss” att ta upp med ryssarna! Många ville inte heller 1944 följa med de retirierande tyska förbanden åt sydväst utan stanna och slåss. Till varje pris. Om man så stupade på fädernas jord.

Beväpning

Tyskarna hade lämnat kvar armégevär, kulsprutepistoler – ett vapen att föredra vid närstrid – tyska MP 38-40 och kulsprutor typ MG 42, som var mycket effektiva men samtidigt, till följd av sin mycket höga eldhastighet, slukade stora mängder ammunition. Det fanns också tjeckiska k-pistar, bazookas typ ”Panzerschreck”, granatkastare och t o m en luftvärnskanon! Den användes

faktiskt för att beskjuta ryska transportplan. Pansarvärnskanoner fanns också, varav en påträffades dold i ett uthus på en gård. Lantbrukaren arresterades, men morrade vid rättegången: ”det finns ingenting som en god lantbrukare inte kan få användning för”.

Efter hand bemäktigade sig skogsbröderna ryska vapen, t ex lätta kulsprutan ”Degtjarjev” med sitt karateristiska tallriksmagasin, samt ryska kulsprutepistoler, bättre kända som ”Pepeschk”, och ammunition vid sina överfall mot landsbygdens små kommunalhus och transportforor. Man fick då ammunition som inte korroderade så lätt som den tyska, vilken ju heller inte kunde återanskaffas. Varje man hade därutöver sitt personliga närstridsvapen i form av en pistol, helst en Walther PP som var mycket eftersökt såsom relativt liten och med en mekanism som både spände hanen och avlossade skottet med samma tryck på avtryckaren. Ryska Nagant-revolverar förekom också.

Många hoppades slutligen på att den sk Atlantchartan skulle ha en real innebörd. Roosevelt och Churchill hade träffats vid Placentia Bay vid Newfoundland i augusti 1941 och beslutat att varje stat som varit suverän och självständig före kriget skulle återställas som sådan efter krigsslutet. Kanske kom man inte ihåg att berätta något om detta för Stalin, ty i Jalta och Potsdam var detta glömt och begravet. Sovjet gavs fria händer i öst. Dock var chartan välkänd i hela Baltikum och utgjorde ett betydande moraliskt bränsle bland skogsbröderna.

Ockupanternas organisation

Tallinn intogs av Sovjet den 22 september 1944 varpå följde resten av landet och de stora öarna i väster, allt var besatt i oktober månad. För att ge befolkningen ett intryck av välvilja och goda föresatser inrättades nu åter de tidigare omnämnda förbanden – för enkelhetens

skull här kallade ”Folkförsvar” – samtidigt som maktinnehavet kunde befästas.

Tämligen omgående visade dessa folkförsvarsförband sitt rätta ansikte. Styrkan kom att uppgå till totalt 7 900 man, bestående av främst kollaboratörer, rekryterade bland samhällets bottenskikt; kriminella, alkoholister och arbetslösa, vilka alla här såg en chans till någon slags revansch på sina landsmän som lyckats bättre i livet. Stridserfarenhet saknades, men man kunde duga till vakthållning, bl a av alla de små kommunalhusen, nu övertagna av lokala partikoryféer såsom partihögkvarter. Förbanden användes också till spaningsuppdrag, transporter vid deportationer, för att verkställa arresteringar och ”tvångsrekvirera” privat egendom. Dessa medlöpare blev för skogsbröderna omedelbart den mest hatade och avskydda gruppen på fiendesidan och blev ofta de, som först fick betala med sina liv vid konfrontationer.

Motståndet tar form

Bland de första stridsvana männen, de som slagits med Wehrmacht eller varit över till Finland i samma ärende, hade flertalet efter hemkosten till fäderneslandet spritt sig över landet och bildat små grupper i skogarna. Tyskarnas reträtt var nu i full gång, några enstaka följde med dem, medan den stora majoriteten ville stanna och slåss till slutet.

En officer, Olaf Tammark, chef för ett estniskt förband, marscherade inledningsvis en väg som tyskarna anvisat – för att så småningom gå västvärt och norrut i stället! På ett återsamlingsställe mötte man Friedrich Kurg, bataljonschefen, som förklarande, att de som önskade följa tyskarna fortfarande hade möjligheten, utan påföljd ”De, som stannar här med mig ska veta att estniska arméns disciplin gäller alltjämt även om ni inte längre har uniformer eller gradbeteck-

ningar. Vi har ingen front, inget bakre område. Båda kommer snart att vara ett och samma och finnas överallt.”

Skogarna kryllade plötsligt av män som sökte etablera sig. De som kunde sökte sig till sina hemtrakter där man hade personliga kontakter och lokalkänedom. På ensliga gårdar gjordes uniformer om till oigenkännlighet, tyg färgades, gradbeteckningar revs bort. Mat fanns att få, tunga vapen som granatkastare och pansarvärn doldes omsorgsfullt för kommande behov. Alltsammans gynnades av ett höstväder som visade sig ovanligt torrt och varmt.

En bondhustru sade att hon vid ett tillfälle nu hade så mycket uniformspersedlar att det räckte till en hel pluton!

Ockupationsmakten satt inte överksam, man visste vad som pågick och satte ut bevakning efter vägarna, främst broarna. Några skogsbröder på väg till hembygden fastnade i näten, men de flesta undgick på grund av god terrängkänedom att gripas genom att ta omvägar, simma över åar.

Redan från senhösten 1944 och framåt fanns betydande skaror motståndsmän i skogsområdena. Dessa hade primärt satsat på att konsolidera sitt manskap i avpassade grupper, noga studera sina områden, allt medan man i möjligaste mån undvek direkt konfrontation och öppen strid. Bakhåll och eldöverfall var då så mycket effektivare, motståndaren hölls ständigt i största osäkerhet och de egna förlusterna var i allmänhet försumbara.

Ryssarna försökte naturligtvis, över hela landet, få grepp om skogsbröderna och deras baser, med föga framgång. Folkförsvarsförbanden hade dålig stridsvana, och de egna säkerhetsstyrkorna inklusive NKVD-trupper gick inte gärna in i tät skog med manskap som hemifrån var vant vid öppna landskap och stäpper. I skogen lurade bakhåll och redan miljön skrämde dem. Det förekom,

att mattransporter till skogsbröderna skuggades, eller så misshandlades budet för att avslöja brödernas tillhåll – något de aldrig kände till, de hade bara i uppgift att lämna maten på någon plats i skogen.

Emellanåt fann man dock brödernas bunkrar, underjordiska byggen för 8-10 man, ofta så väl maskerade att man kunde stå på objektets tak men ändå inte se någonting!

Häftiga eldstrider kunde då utbryta, med varierande utfall. Stundom stupade en del skogsbröder medan andra kom undan, i många fall fick angriparna betala ett mycket högt pris.

Skogsbrödernas organisation

Operationerna utfördes inledningsvis lokalt med begränsade personella resurser, men snart fann man det önskvärt med en övergripande organisation, vilket samtidigt ökade riskerna för infiltration och upptäckt. Sovjetmakten låg inte på latsidan. Framstående organisationer lyckades emellertid, i största hemlighet att skapa en landsomfattande organisation under beteckningen ”Det väpnade motståndets legion”. Den visade sig framgångsrikt och motståndaren tvingades på defensiven och var ständigt rädd för det mest oväntade.

Dessvärre gjorde framgångarna organisationerna alltmer vårdslösa och det uppstod brister i planeringen, vilket sådde ett frö till senare upptäckt och sprängning av organisationen. Perioden 1945–1947 var annars skogsbrödernas bästa tid, och faktum är att på åtskilliga håll var ockupationsmakten satt ur spel, främst nattetid. Ingen ”folkförsvarare” vågade visa sig ute.

Bakslaget till trots fortsatte skogsbröderna som tidigare, nu i mindre lokala grupper. Begärliga mål var penning- och mattransporter, liksom persontransporter av arresterade som fritogs.

Bröderna hade å sin sida informatörer i stadshuset som kunde meddela när något intressant var på gång. Angrepp gjorde också på dessa stadshus, nu partihögkvarter, centra för säkerhetsfolk och med celler där folk tillfälligt burades in. Mångenstädes utvecklades dessa byggnader till veritabla befästningar, till och med försedda med värn och förbindelsegångar runt byggnaderna.

För att vidmakthålla allt stöd från lokalbefolkningen var skogsbröderna i sin planering alltid noga med att ta hänsyn till risken för repressalier och deportationer riktade mot civilbefolkningen.

En berömd skogsbroder

Med tiden utvecklades individuella skogsbröder till rena berömdheter för sina brava deder och ryktet spreds vida omkring. Dessa herrar var givetvis de begärligaste målen för ockupanten.

En av de namnkunnigaste hette Ants Kaljurand, bättre känd som ”Ants den förskräcklige”. Född i en fattig småbrukarfamilj på Ösel slogs han redan 1940 mot kommunismen och organiserade en skogsbrödragrupp året därpå. Efter ett mellanspel med Wehrmacht blev det åter skogsbrödraskap från 1944 sedan han vägrat följa med tyskarnas reträtt på hösten. Han blev en ledande profil bland skogsbröderna och krävde järnhård disciplin av sitt manskap.

Sitt nom de guerre fick han sedan hans fästmö arresterats som motståndsmann och hölls fången i en cell i ett stadshus. Om natten trängde Ants in, körde en pistolpipa i munnen på vaktens som genast fattade vad det rörde sig om, och strax lämnade över cellnycklarna. Innan tillkallad hjälp anlände var Ants och hans hjärtas dam försvunna.

Han var känd som orädd och djärv men inte dumdristig utan kalkylerande kallt och blev aldrig skadad under sina räder, fram

tills han föll offer för ett bakhåll 1949 och avrättades 1951.

Han älskade att driva gäck med ockupationsmakten och hade en vana att i förväg annonsera sina kommande tilltag. Sålunda hade han en dag sänt ett brev till restaurang Baltika i Pärnu med innebörden att han skulle komma och äta lunch, förhoppningsvis en smaklig sådan. Restauratören gick genast till det lokala NKVD som ordnade civilklätt manskap runt krogen den aktuella dagen. Nu skulle Ants åka fast!

På utsatt tid körde en svart Pobeda, försedd med sovjetarméns registreringskyltar, fram till entrén. Ur klev en ung man i oklanderlig sovjetisk arméuniform med höga gradbeteckningar. Ingen kände igen honom. På restaurangen avåts lunchen, rikligt med dricks lämnades, plus ett meddelande under tallriken: ”Tack för en god lunch. Ants den förskräcklige.” Efter en tid uppstod en del osäkerhet bland NKVD-männen runt huset, vad pågick? Vilket man fick reda på först när Ants och bilen sedan länge var försvunna.

Människojakt

Att försöka ta knäcken på motståndsrörelsen blev snart en fråga av största vikt för Sovjetmakten. Även om man hoppats att oppositionen skulle kunna kväsa tidigt stod det likafullt klart att besegra den estniska nationens frihets- och självständighetskänsla inte skulle bli en lätt sak. Varken eliminering av landets ledning eller isoleringen av landet från den övriga världen kunde släcka motståndsviljan.

Det uppsatta ”folkförsvaret” kom aldrig att motsvara förväntningarna. Situationen upprörde Moskva i hög grad, och därför stärktes ryska förband dithän att det till slut fanns en rysk soldat på var fjärde est. Metoderna att komma åt skogsbröderna blev efter hand alltmer brutala. Konfiskering av

gårdar tillhöriga släktingar till skogsbröder blev vanliga liksom våld och hot mot civilbefolkningen. Gripna utsattes nu ofta för tortyr, ibland med dödlig utgång. Reguljär trupp, och inrikestrupper sattes in i genomsökningen av skogarna, vilket inte var så lyckat då soldaterna regelmässigt trasslade in sig i vegetationen.

Ofta kom det till sammanstötningar. Vid ett tillfälle befanns en avdelning skogsbröder klämda mellan två avancerande linjer fiender. Skogsbröderna behöll lugnet, maskerade sig i terrängen, lät den ena linjen komma helt nära, och öppnade eld. Denna besvarades, men då inga mål syntes blev det så att den andra linjen blev träffad i stället. I den påföljande förvirringen drog sig skogsbröderna ur striden och försvann. Ryssarna övergav taktiken efter detta debacle.

Ryssarna använde också små lågflygande spaningsplan. Ofta möttes dessa av intensiv automateld och sköts ned. Besättningarna dödades.

Ett annat exempel på maktens misslyckande var då man lokaliserat några bunkrar och tillhåll som skulle förintas. En avdelning ”folkförsvaret” deltog. Den slog läger i skogen, tände en rejäl lägereld och stärkte sig med medhavd dryck. Oväsentet påkallade skogsbrödernas uppmärksamhet, vilka osedda tog sig fram till lägerelden, öppnade eld och nedgjorde större delen av styrkan, varpå man försvann spårlöst.

Denna skandal var ju en stor skam för makten. Nu provades rena Mata Hari-principer genom att skicka ut flickor i skogarna på bärplockning, sjungande nationella sånger. De skulle medföra vodka, cigaretter och mat för den händelse att de träffade på beväpnade män. Dessa skulle man vara mycket vänliga emot. ”Men om de börjar tafsa på oss?” ”OK, låt dem göra det, hela vägen om nödvändigt, vi har läkare som kan ta hand om eventuella följder” blev svaret. Flickorna

var utlovade silkesstrumpor, fina skor och klänningar.

Av och till led säkerhetstrupperna betydande förluster. 1946 stod en rysk avdelning i begrepp att attackera ett terrängavsnitt där skogsbröder skulle finnas. Dessa dolde sig väl, släppte styrkan in på livet och mejade ner den första anfallsvågen. Under förvirringen i fiendeleden tog man upp nya eldställningar, varifrån mera förödande eld utgick. Totalt förlorade fienden här över femtio man.

Det kunde också gå riktigt galet för skogsbröderna. Ett tiotal blev omringade i en gård under häftig skottväxling. Omringningen var total här skulle slåss in i det sista. När ryssarna inte fick bukt med dem i huset satte man eld på det. I brandresterna påträffades tolv förbrända lik, också bonden och hans hustru.

Redan 1946 försökte ockupationsmakten locka skogsbröder att komma fram under löfte om amnesti. Några godtrogna provade och blev genast arresterade och dömda till straff.

Enskilda skogsbröder som blivit tillfångatagna utvecklade stundom rena artistier i konsten att ändå komma undan. En skogsbroder hade, efter tortyr, lovat visa var bunkrarna i den närbelägna skogen fanns. Med ett lastbilsslag av NKVD-trupp som följde gick man en stig till skogs. Mannen var bunden i ändan på ett rep, andra ändan hölls av en major Moskalenko, chef för styrkan. Truppen följde på rad, med skjutklara vapen. Skogsbrodern lyckades krångla sig ur repet och började springa, rakt fram. Truppen öppnade eld, men glömde att dess chef stod i skottlinjen, så man sköt ihjäl honom. Skogsbrodern kom undan.

Dock började det bli kärvare. Varje stupad NKVD-man kunde lätt ersättas med en ny, medan skogsbröderna inte hade den möjligheten att kompensera för sina förluster.

Enligt officiella rysk-estniska arkivuppgifter hade åren 1945–46 5 219 skogsbröder eliminerats, som stupade eller tillfångatagna. Motsvarande siffra i slutet av påföljande år – inkl siffrorna ovan – talar om 8 468 skogsbröder, vartill kommer att ca 6 600 hade "legaliserats" till ett civilt liv om än under annan identitet.

Rörelsens nedgång hade börjat.

Deportation och slutstrider

Försvagningen av skogsbrödrarörelsen medgav rikliga möjligheter för ockupationsmakten att "sovjetisera" Estland en gång för alla. Så länge privata gårdar var i drift var det svårt för Sovjetsystemet att få fotfäste.

För att göra slut på privat verksamhet och kollektivera jordbruket var ingenting så verkningsfullt som terror riktad mot befolkningen. Om terrorn bedrevs i tillräcklig omfattning paralyserades befolkningen och människors möjligheter att bjuda motstånd. Men först ville man slå ett avgörande slag mot skogsbröderna. 1949 var tiden inne för eliminering och "omplacering" av självägande bönder från samtliga baltstater. Redan 1947–1948 hade listor på dem som skulle föras bort förberetts. Hela operationen skulle ske samtidigt i de tre staterna. Listorna i Estland kom att uppta 7 582 män, 9 935 kvinnor och 4 809 barn. Skulle nu någon av dessa lyckas hålla sig undan skulle personer plockas från en reservlista som upptog 2 906 familjer.

Allt detta krävde en omfattande logistik, 2 772 lastbilar rekvirerades för persontransporten till ilastningsstationerna. Det fanns 20 sådana dit 1 079 godsvagnar dirigerats. Därtill måste 12 700 hästdragna slädar mobiliseras. Man skrev den 25 mars 1949. Allt detta kunde inte försiggå obemärkt, människor såg sammandragningen av lastbilar och godsvagnar och lade samman två och två,

visa av tidigare erfarenheter. Förutseende personer gömde sig i skogarna, andra stannade hemma, med ödesdigert resultat.

Natten mot den 25 mars gick man lös på angivna adresser, folk väcktes bryskt, fick snabbt packa det nödvändigaste varpå det bar av till närmaste järnvägsstation. Skogsbröderna betraktade det hela men kunde ingenting göra; den militära övermakten var alldeles för stor och i en eldstrid var risken stor att träffa oskyldiga landsmän. Otaliga tragedier utspelades denna fasans natt.

Desperation och tragedi

En särskild sådan inträffade den 25 mars. Jaan Mihkelson, känd tävlingsskytt, var på väg till marknaden i tätorten med sin far, på vars gård han bodde. Mängder med lastbilar passerade. Men väl komna i sikte av järnvägsstationen förstod de vad som pågick. De vände släden och ilade hem med fart. Därhemma hade deportationsvägen redan tagit sin tribut. Jaans mor var redan avlägsnad, på platsen härjade Moskvatrogna aktivister med att plundra hemmet. Jaan drog sin pistol han alltid bar och jagade dem på flykten. En av dem glömde sitt automatvapen, varur Jaan sände en sista skur som hälsning till de springande som skulle hämta hjälp.

Jaan, nu i raseri, gick ut i ladugården och sköt alla djuren varpå han tände på byggnaden. Därpå sköt han sin far, tände eld på samtliga byggnader, väntade en stund för att se att elden tog sig – och sköt sig själv.

Deportationens verkan

1949 hade något skadats allvarligt i nationens själ. Skogarna vimlade nu av folk som gömde sig, fick bistånd av skogsbröderna, vilka i sin tur nu skummade av vrede och inriktade sin verksamhet på att hämnas! En våg av brutalt dödande svepte över landet. Främst

spårades medhjälpare och hantlangare vid deportationen upp och eliminerades raskt. Dem man inte kom åt på annat sätt spikades in i sina hus och brändes inne. Samtidigt kvicknade skogsbröderna till, organiserade sig med vad man hade och fortsatte ställa till stora problem för ockupanterna. Hösten 1949 genomfördes en rad framgångsrika bankrån, överfall på gods-penning-och vapentransporter. Dessa måste till slut alltid ha beväpnad militär eskort. Skogsbröderna lyckades också få tag i och döda högt uppsatta officerare och tjänstemän vilka varit bland arkitekterna vid den stora deportationen. De överlevande kollegerna fick leva i ständig skräck. Totalt deporterades över åren 137 000 människor.

Men med den ryska militära övermakt som nu fanns fortsatte jakten på skogsbröderna. Alla misstänkta skogar finkammades, bunkrar och tillhåll upptäcktes varvid häftiga strider utbröt. På ett ställe höll skogsbröderna stånd mot en stor övermakt som förlorade 17 man inledningsvis. Bland försvararna fanns tre kvinnor, varav en skickligt skötte en kulspruta och höll de anfallande nere till skogsbröderna försvunnit. Hon stupade till slut när handgranater nådde henne. Angriparnas chef stod sedan och sparkade på liket: ”Förbannade hora! Du har dödat så många av mina män!”

Med tiden blev övermakten för svår. Skogsbröderna levde dock vidare i grupper och ställde alltjämt till problem. Sammanstötningar fortgick till 1955 och 1956. Upproret i Ungern väckte vissa förhoppningar, till ingen nytta. Med Stalins död 1953 lättade trycket sakta i Estland, inga fler deportationer förekom och livet blev mer uthärdligt. Viljan att överleva och kämpa för frihet och oberoende hade fått en rejäl injektion av stimulans i folksjälen. Motståndet fortsatte, nu i mer sublima for-

mer för att blomma upp i självständighet och frihet 1991.

Om dessa år och händelser visste man föga i Sverige. Medierna teg. Kanske man inte ville reta en viss björn?

Man kan vidare begrunda huruvida något liknande motstånd skulle kunna uppstå, i en annan tid, i ett annat land, I Sverige? Finns sammanhållningen, moralen, försvarsviljan? Trots ca 800 år under främmande makter fanns det i Estland uppenbarligen dessa rekvisit och denna vilja, att trots överväldigande odds emot kämpade man likafullt.

Författaren är fri skribent.

Noter

1. *The New York Times*, 2016-10-31.
2. Laar, Mart: *War in the woods*, Compass press, Washington DC 1992 (översatt från estniska). Mart Laar är historiker och var Estlands premiärminister åren 1992–1994 och 1999–2002.
3. Op cit, *The New York Times*, se not 1.